પ્રવચન નં. ૧૮૭, શ્લોક-૨૭૨, ગાથા-૧૬૦, રવિવાર, અષાઢ સુદ ૮, તા.૨૦-૦૭-૮૦

૧૫૯-ગાથા. એની ટીકા. ટીકા પૂર્ણ કરી. હવે શ્લોક છે. શ્લોક ચાલે છે. આહાહા..! ૨૭૨?

आत्मा जानाति विश्वं ह्यनवरतमयं केवलज्ञानमूर्तिः
मुक्तिश्रीकामिनीकोमलमुखकमले कामपीडां तनोति।
शोभां सौभाग्यचिह्नां व्यवहरणनयाद्देवदेवो जिनेशः
तेनौच्चैर्निश्चयेन प्रहतमलकलिः स्वस्वरूपं स वेत्ति।।२७२।।

શ્લોકાર્થ :- 'વ્યવહારનયથી આ કેવળજ્ઞાનમૂર્તિ...' પોતાનો સ્વભાવ-કેવળજ્ઞાન સ્વભાવ, એ સ્વભાવ જ્યારે પ્રગટ્યો ત્યારે કેવળજ્ઞાનમૂર્તિ **'આત્મા નિરંતર વિશ્વને ખરેખર જાણે છે...'** આહાહા..! વ્યવહારનયથી. વિશ્વ ભિન્ન છે, આત્મા ભિન્ન છે. ઓહોહો..! આત્મા પરને જાણે એ વ્યવહાર છે. પરનું કરવું, સંભાળ કરવી, પરની વ્યવસ્થા કરવી... આહાહા..! એ તો ઘણું દૂર રહી ગયું. હજી તો અહીં પરને જાણવું એ વ્યવહાર છે. ઓલા કહે છે ને કે વ્યવહાર જોઈએ.. વ્યવહાર જોઈએ. અહીં તો કહે છે, પરને જાણવું એ હજી વ્યવહાર છે. કેમકે પરમાં જ્ઞાન તન્મય થયું નથી. જ્ઞાન (તન્મય) થયું નથી. જ્ઞાન તો ભિન્ન છે. એ જ્ઞાન પરને જાણે છે એ વ્યવહારનયથી છે. આવ્યું ને એટલું?

'વ્યવહારનયથી આ કેવળજ્ઞાનમૂર્તિ આત્મા નિરંતર વિશ્વને ખરેખર...' વ્યવહારનયથી ખરેખર **'જાણે છે...'** આહાહા..! **'અને મુક્તિલક્ષ્મીરૂપી કામિનીના કોમળ મુખકમળ પર...'** પોતાની નિર્મળ જ્ઞાનદશા, વીતરાગીદશા, નિર્વિકલ્પ વીતરાગી ચમત્કારિક એક સમયમાં ત્રણકાળને જાણે એવી એ કોમળ, નિર્મળ... આહાહા..! **'મુક્તિલક્ષ્મીરૂપી કામિનીના કોમળ મુખકમળ...'** નિર્મળ પરિણતિ જેની. **'પર કામપીડાને અને સૌભાગ્યચિહ્નવાળી શોભાને ફેલાવે છે.'** પોતાના આનંદને ફેલાવે છે અને જ્ઞાનની શોભાને ફેલાવે છે. શું કીધું? કેવળજ્ઞાનમૂર્તિ વ્યવહારનયથી પરને જાણે છે તો પોતાના કેવળજ્ઞાનની પર્યાયની પણ શોભા છે અને સાથે આનંદની પણ શોભા છે. આહાહા..!

આવું જાણીને કરવું શું? કરવું એ કે, આત્મા અંદર જ્ઞાન-દર્શન-આનંદાદિથી ભરેલું પરિપૂર્ણ તત્ત્વ છે. એનો વિકાસ થતાં વિશ્વને વ્યવહારથી જાણે છે, છતાં જાણવામાં પોતાની

નિર્મળ મોક્ષરૂપી લક્ષ્મી, (તેનું) કોમળ મુખકમળ, પોતાની ભાવનારૂપી આનંદથી અને **'સૌભાગ્યચિહ્નવાળી શોભાને ફેલાવે છે.'** આનંદને પણ ભોગવે છે અને પરિપૂર્ણ જ્ઞાનની શોભાને પણ ફેલાવે છે.

એ કેમ લીધું? કે વિશ્વને જાણે તો આનંદને વેદે છે કે નહિ? વિશ્વને જાણવામાં દુઃખ છે એમ નહિ. ફક્ત જાણે. છતાં આત્માની પર્યાયમાં આનંદ ફેલાવે છે અને પોતાના જ્ઞાનની શોભા પણ પ્રગટ થાય છે. સ્વપર જાણવાના વિશ્વના ભાવને જાણવા છતાં પોતાની આનંદની પીડા, પીડા શબ્દે આનંદ ત્યાં. કામપીડા છે ને? કામપીડા એટલે ઇચ્છા નહિ, આનંદ. આહાહા..! એ આનંદને પણ ભોગવે છે અને જ્ઞાનની પર્યાય પરને જાણે છતાં જ્ઞાન જ્ઞાનથી પણ શોભે છે. જ્ઞાન પરને જાણે માટે પરથી શોભે છે (એમ નહિ). આહાહા..! આવું છે. શું કીધું સમજાણું કાંઈ?

ચૈતન્યસ્વરૂપ ભગવાન પોતાના નિર્મળ કેવળજ્ઞાન દ્વારા, જ્યારે કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થાય છે ત્યારે તે પોતાના ઉપાયથી થાય છે એ તો કહ્યું. ત્યારે એ લોકાલોકને જાણે છે. જાણે છે એ વખતે દુઃખ છે એમ નથી. કામની પીડા એટલે ભાવ અને ભોગ. પોતાના ભાવના ભોગને કોઈ કરે છે અને જ્ઞાનની શોભા પણ થાય છે. પરને જાણે માટે જ્ઞાન હિણું થઈ જાય છે (એમ નથી). આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આત્માની પૂર્ણતાની શક્તિ કેટલી છે એ બતાવે છે. કોઈ દિ' સાંભળ્યું ન હોય, કોઈ દિ' કર્યું નથી. આહાહા..!

ભગવાનઆત્મા પરના કર્તૃત્વ અને ભોક્તૃત્વથી છૂટીને... ૪૯ ભાગ આવ્યા ને? (નેપથ્યથી) છૂટીને પોતાના જ્ઞાનની પર્યાય જ્યારે પ્રગટ થાય છે તો એ વ્યવહારથી પરને જાણે છે. જાણવા છતાં પોતાના આનંદનો અનુભવ કરે છે અને પોતાનું જ્ઞાન પરને જાણે માટે અશોભા થઈ જાય એમ છે નહિ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? પ્રભુ જ્ઞાનસ્વરૂપ પરને જાણે માટે ત્યાં આગળ આત્માના આનંદની વેદના નથી, એમ નથી. અને પરને જાણે માટે જ્ઞાનની શોભા અશોભા થઈ જાય છે, એમ પણ નથી. આહાહા..! આવું જાણવું. ગુણની પરિપૂર્ણતા. 'નવરંગભાઈ' વયા ગયા? સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

વ્યવહારથી પરને જાણવા છતાં... આહાહા..! **'કેવળજ્ઞાનમૂર્તિ આત્મા નિરંતર વિશ્વને ખરેખર જાણે છે અને મુક્તિલક્ષ્મીરૂપી કામિનીના...'** નિર્મળ પરિણતિરૂપી કોમળ પર્યાય, તેના **'મુખકમળ પર કામપીડા...'** એટલે આનંદનું વેદન **'અને સૌભાગ્યચિહ્નવાળી..'** પરને જાણે માટે અશોભા થઈ જાય છે, એમ નથી. **'સૌભાગ્યચિહ્નવાળી શોભાને ફેલાવે છે.'** આહાહા..! કેવી રીતે ગોઠવ્યું છે! હવે આ બહારમાં જ્યાં રોકાય એમાં આ ક્યાં સમજે? એ ચૈતન્યસ્વરૂપ પ્રકાશમાન જ્યાં થયું, તો પરને જાણે છતાં પોતાના આનંદથી છૂટતો નથી અને પરને જાણવા છતાં પોતામાં અશોભા થતી નથી, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? ઘરે કોઈ દિ' વાંચ્યું તો નહિ હોય. નવરાશ નહિ ને. 'હરિભાઈ'! આહાહા..! આ શું કહે છે? મર્મ કહે છે, મર્મ.

ભગવાનઆત્મા પરનું કર્તા-ભોક્તાપણું છોડીને... એ ૪૯ ભંગમાં આવ્યું ને? પ્રકૃતિનું કર્તા અને ભોક્તાપણું છોડીને પોતાના જ્ઞાનપ્રકાશનો ફેલાવ થાય છે. એ જ્ઞાન વ્યવહારનયથી પરને જાણે છે. વ્યવહારનયથી પરને જાણે છે એથી એની આનંદની દશા ચાલી જાય છે કે આનંદની દશા ઓછી થાય છે એમ છે નહિ. એટલું જ નહિ પણ પરને જાણે છે તો જ્ઞાનમાં અશોભા ફેલાય છે, પરને જાણવાથી પોતાની શોભાની સમૃદ્ધિમાં કાંઈક ઉણપ થાય છે, પરને જાણવાથી સ્વભાવમાં કાંઈક ઓછપ થઈ જાય છે, એમ પણ નથી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? પોતાની લક્ષ્મીની શોભા બતાવે છે કે એ ભલે પરને જાણે. જાણવા છતાં પોતાનો આનંદ ચાલ્યો નથી જતો. અને પરને જાણે એથી કાંઈ પોતાની શોભા ચાલી નથી જાતી. આહાહા..! આવી વાતું! લોઢામાં આવું ક્યાંથી સાંભળવા મળે? આહાહા..! શું કહે છે?

ચૈતન્યનો પ્રકાશ પરના કર્તા-ભોક્તાથી છૂટી જાય છે. પરના કર્તા-ભોક્તા, હોં! પોતાનો કર્તા-ભોક્તા તો રહે છે. પોતાની પર્યાયનો કર્તા-ભોક્તા રહે છે. આહાહા..! પરનો કર્તા-ભોક્તા છૂટી જાય છે અને જ્ઞાનની નિર્મળતા પ્રગટે છે. એ નિર્મળતા પરને જાણે એ કારણે નિર્મળતાના આનંદમાં ઓછપ થઈ જાય એમ નથી. પોતાનો આનંદ તો એવો ને એવો ભોગવે છે. પરને જાણવા છતાં પણ આનંદ તો એવો ને એવો છે. અને પરને જાણવા છતાં જ્ઞાનની શોભા, જે પ્રકાશ પ્રગટ્યો એમાં પરને જાણવાથી કાંઈ ઓછપ થઈ જાય છે કે શોભામાં અશોભા થાય છે, એમ છે નહિ. આહાહા..! આવી વાત છે. આહાહા..!

ભગવાન પણ અંદર આ આત્મા... આહાહા..! જેનું કરવું છે પહેલું એને રાખ્યું છેલ્લું. જેને રાખવું છે છેલ્લું, એને રાખ્યું છે પહેલું. આહાહા..! પરને જાણવું એ તો પછી, એમ કહે છે. પ્રકાશ થયો પછી પરને જાણે છે. આહાહા..! પોતાની શક્તિ... આહાહા..! આનંદ અને જ્ઞાન અને વીર્યની પૂર્ણ શક્તિનો વિકાસ થયો ત્યારે પ્રથમ તો પોતાનું કામ કર્યું. એમાં પરને જાણે એમ પર આવ્યું, એનાથી પોતાના આનંદ અનુભવમાં કોઈ ખામી આવી એમ પણ નથી અને જ્ઞાન પરને જાણે માટે શોભામાં કાંઈક અશોભા થઈ કે ઓછપ આવી એમ છે નહિ. આહાહા..!

'વ્યવહારનયથી આ કેવળજ્ઞાનમૂર્તિ આત્મા નિરંતર વિશ્વને ખરેખર જાણે છે અને મુક્તિલક્ષ્મીરૂપી કામિનીના કોમળ મુખકમળ પર કામપીડાને...' પોતાના આનંદને ભોગવવો, એ ભોગવે છે. આહાહા..! પરને જાણવા છતાં પોતાના આનંદ અને અનુભવમાં કંઈક ઓછપ આવી છે એમ નથી. આહાહા..! વાત ભારે મૂકી છે. **'અને (પરને જાણતા) સૌભાગ્યચિહ્નવાળી શોભાને ફેલાવે છે.'** પોતાની શોભાને ફેલાવે છે, વિસ્તારે છે. નિશ્ચય અને વ્યવહાર બેને જાણવાની તાકાત (છે) એ તાકાત ખીલી જાય છે. પરને જાણવાની તાકાત ઓછી થઈ જાય એમ છે નહિ. આવું વાંચ્યું પણ નહિ હોય, તે દિ' ક્યાં નવરાશ હતી?

મુમુક્ષુ :– વાંચે તો સમજાય નહિ.

ઉત્તર :– વાત સાચી છે. 'પંકજ'ને પ્રેમ છે. નવરાશ ન મળે. આ જગતનું પહેલું કરવું.

મુમુક્ષુ :– હવે અહીંયાં જ રહેવાના છે.

ઉત્તર :– એ ભલે રહેવાના પણ છોકરાનું માંડ્યું છે એનું શું? દરેકને પોતાનું કરવાની વાત છે ને? આહાહા..! અને છોકરાઓ બરાબર કામ કરે તો હું નિવૃત્તિ લઉં તો એમાં એ ઇ નહીં લઈ શકે. આહાહા..! એ બરાબર કામ ચલાવે તો મારું જ્ઞાન બરાબર રહે... આહાહા..!

અહીં તો પ્રગટ થયેલું જ્ઞાન પરને જાણે તોપણ જેવું છે એવું જ રહે છે. આહાહા..! અને જ્ઞાન પ્રગટ્યું તે પરને જાણે તોપણ એની શોભા તો જેટલી છે તેટલી જ રહે છે. ત્રણકાળ, ત્રણલોક જાણવામાં કાંઈ કમી નથી. પરને જાણવાથી કાંઈ ઓછપ થઈ જાય છે, એમ છે નહિ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આ તો દાખલો. બધાને એમ છે ને. 'ચીમનભાઈ'ને કાંઈ નહોતું તો છોડી લીધી. કાંઈક તો લપ લેવી પડે ને? લપ. આહાહા..! આ તો નિયમ એમ ચાલે છે. એ કાંઈ એકને માટે નથી. બધે ઠેકાણે કાંઈક.. કાંઈક.. કાંઈક... પોતાનું પોતે...

અરે..! હું ક્યાં જઈશ? મારી સત્તા ક્યાં ઊભી રહેશે? દેહ છૂટીને મારી સત્તા ક્યાં ઊભી રહેશે? અને અહીં તો ત્યાં સુધી કીધું... ઓહોહો..! દેહમાં રહ્યા છતાં કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શનની લક્ષ્મી એવી પ્રગટી... આહાહા..! પરને જાણવા છતાં કામની પીડા નામ આનંદને ભોગવવામાં ખામી નથી રહેતી. ઓછપ નથી થતી અને કદી થતી નથી. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :– કામપીડાનો અર્થ આપે પરમાર્થથી જુદો જ કરી નાખ્યો.

ઉત્તર :– કામપીડા એટલે એ. માણસને ઇચ્છાની પીડા થાય, એમ આ ભાવનાની ભાવના છે. કામપીડા એકકોર રહી. પરને દેખવાની ભાવના છે ને એટલી? એમાં પીડા નથી પણ આનંદ છે એમ કહે છે. આહાહા..! આકરું છે, (એમ) ભાઈ 'શાંતિભાઈ' કહે છે. ઘરે વાંચે તો બરાબર સમજાય નહિ. આવી ઝીણી વાત છે, બાપુ! આહાહા..! કેવી રીતે આચાર્યે મૂક્યું છે! ઓહોહો..!

પ્રભુ! તારી બલિહારી છે. તું એકલો ચૈતન્ય જ્યાં પ્રકાશમાં આવ્યો, પરનો કર્તા-ભોક્તા રહિત થઈને તારું ચૈતન્યનું તેજ જેવું હતું એ આવ્યું, આવ્યું એ તેજ ભલે પરને જાણે છતાં તેજ સાથેના શાંતિ અને આનંદના વેદનમાં કાંઈ ફેર પડતો નથી. તેમ કંઈ એની શોભાને અશોભા થાય છે (એમ નથી). પરને જાણ્યું, પરને જાણ્યું એટલે અશોભા થઈ, એમ નથી. એ તો અપેક્ષાથી કહેવાય કે પરને જાણે છે. એ તો પોતાને જ જાણે છે. આહાહા..! કહો, 'હરિભાઈ'! આવું છે આ. કોઈ દિ' સાંભળ્યું ન હોય હજી. આહાહા..!

અહીં ચૈતન્યપ્રભુ એટલો શક્તિવંત છે કે પરનું કર્તા-ભોક્તાપણું છૂટીને પોતાના આનંદનો કર્તા-ભોક્તા થાય છે. એ આનંદના કર્તા-ભોક્તામાં પરને જાણવાથી કાંઈક ખામી થઈ જાય અને પરને જાણવાથી ખીલી ગયો અને પરને જાણે માટે કાંઈ શોભા ઓછી થઈ જાય, એમ

છે નહિ. એવી તાકાત ભગવાનઆત્મામાં છે. આહાહા..! પરને જાણે છતાં આનંદમાં રહે છે. પરને જાણે છતાં પોતાની શોભામાં રહે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ઝીણી વાત છે, ભાઈ! વીતરાગ પરમાત્મા કેવળજ્ઞાની પરમાત્મા પૂર્ણ, એની વાણી બાપુ! ઝીણી છે. લોકો પોતાને ગોઠે તેવા અર્થ કરે અને વ્યવહારમાં લઈ જાય. એમ નથી. અહીં તો કહે છે, વ્યવહારથી જાણે તોપણ વસ્તુ તો એમ ને એમ છે, એમ કહે છે. ભાઈ, 'બાબુભાઈ'! આહાહા..!

વ્યવહારથી પરને જાણે એમ કહ્યું. પરમાં તન્મય તો થતો નથી માટે વ્યવહાર કહ્યો. જાણે છે તો વ્યવહાર કહ્યો. પર તો પર છે. સ્વને જાણે તો નિશ્ચય અને પરને જાણે એ વ્યવહાર છે. પણ પરને જાણવા છતાં પોતાની જે જ્ઞાનશક્તિ વિકાસ અને પૂર્ણપણે પ્રાપ્ત થઈ એ વિકાસ જરા ખામી આવે છે અને કાંઈક શોભા ઘટે છે, એમ છે નહિ. આહાહા..! આવી વસ્તુ છે. ગાથા જરી ઝીણી છે. આહાહા..!

આ તો 'પદ્મપ્રભમલધારિદેવ'નો શ્લોક છે. 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય'નો નહિ. 'પદ્મપ્રભમલધારિદેવ' ગજબ થયા છે. આહાહા..! આનંદ... આનંદ... આનંદમાં મુનિ ઝુલે. આહાહા..! પહેલા કળશમાં આવી ગયું છે. ભગવાનમાં અને મુનિમાં જરા ફેર છે. પણ ફેર માને તો જડ છીએ એમ કહ્યું. આહાહા..! અમે જડ છીએ. અર..ર..! શું કહે છે એ? આહાહા..! કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન... આહાહા..! પરને જાણે એવી મુનિની એટલી તાકાત છે. મુનિમાં અને કેવળજ્ઞાનીમાં ફેર માને તો આપણે જડ છીએ, કહે છે. આહાહા..! એ મુનિપણાની દશા તો જુઓ! અરે..! એ મુનિપણું છે ક્યાં? મુનિપણું કોને કહેવું! આહાહા..! જેના તળિયા જોઈ લીધા છે, જેની શક્તિ ખીલી ગઈ છે, જેની શક્તિ પરને જાણવા છતાં ઓછી થતી નથી. જેની શક્તિ પરને જાણે છતાં આનંદમાં કમી આવતી નથી. આહાહા..! એવો ભગવાનઆત્મા, એવું એનું સ્વરૂપ છે. વ્યવહારથી કહ્યું ત્યાં આ નાખ્યું. 'બાબુભાઈ'! વ્યવહારથી જાણે તોપણ આવી શોભા છે. આહાહા..! વ્યવહારનો અર્થ એ તો ફક્ત જાણે. એ તો કહેવું વ્યવહાર છે. બાકી પોતાને જાણે છે. આહાહા..! પણ વ્યવહારથી જાણતા પોતાના આનંદમાં અને શોભામાં કાંઈ કમી આવી જાય, એમ છે નહિ. આહાહા..!

આવો ચૈતન્યભગવાન દેહદેવળમાં બિરાજે છે. ભગવાન પ્રભુ આનંદની મૂર્તિ, પ્રભુ! ક્યાં છો તું તને ગોતે છે. સુખનો સાગર અંદર પડ્યો છે ને. આહાહા..! એ સુખના સાગરમાં કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન પ્રગટ્યું એ કદાચ ભલે વ્યવહારે પરને જાણે. એથી એના સુખસાગરમાં કમી આવતી નથી. આહાહા..! એવો નાથ! તારો સ્વભાવ છે, પ્રભુ! ભગવાન! તું તારી આવી શક્તિ રાખે છો. એ શક્તિને માને નહિ ને અલ્પ-અલ્પ આનું કરવું ને આનું કરવું. આહાહા..! એક રૂની પુણીને આમ કરવી, એ આત્મા કરી શકતો નથી. રૂ-રૂ. પુણી કરે છે ને પુણી? શું કહેવાય એ? રેંટિયો-રેંટિયો. રેંટિયામાં આમ થઈ રહે એટલે જોડી દે દોરો. આહાહા..!

છદ્મસ્થના જ્ઞાનમાં પણ એવો સ્વપરપ્રકાશક જ્ઞાનસ્વભાવ પોતાનો છે કે પર જણાયું તોપણ જ્ઞાનમાં જે કાંઈ આનંદ અને શોભા છે એ એવી ને એવી છે. છદ્મસ્થને પણ એવી ને એવી છે. આહાહા..! અરે..રે..! એ કોણ છે? પ્રભુ! કેવડો છે? એની એક એક શક્તિ ખીલેલી કેટલી કેવડી છે? એને જાણવાનો પ્રયત્ન કર્યો નહિ ને બહારના થોથા (કર્યા). આહાહા..!

'નિશ્ચયથી તો, જેમણે મળ અને ક્લેશને નષ્ટ કરેલ છે...' શું કહે છે? પરને જાણવા-દેખવા છતાં... પહેલી નિર્મળતા અને શોભા બતાવી. હવે કહે છે કે મળ અને અશોભા એમાં કાંઈ છે જ નહિ. છે? **'નિશ્ચયથી તો, જેમણે મળ અને ક્લેશને નષ્ટ કરેલ છે એવા તે દેવાધિદેવ જિનેશ નિજ સ્વરૂપને અત્યંત જાણે છે.'** વ્યવહારથી પરને જાણે છતાં નિશ્ચયથી સ્વને જાણે છે. આહાહા..! એક વ્યવહાર-નિશ્ચયમાં કેટલું નાખ્યું! આહાહા..! આ વાત ક્યાંય ન મળે. દિગંબર મુનિ સિવાય, દિગંબર ધર્મ સિવાય આ વાત ક્યાંય નથી. શી વાત કરે છે! શું શોભા કરે છે! આહાહા..! પ્રભુ! તારી શોભાનો પાર નથી. તું અતીન્દ્રિય આનંદ, અતીન્દ્રિય જ્ઞાન, અતીન્દ્રિય શાંતિનો સાગર (છો). એ પૂર્ણ પ્રગટે પરને જાણવામાં તને કાંઈ ખામી આવી જાય કે અશોભા આવે, એમ છે નહિ. કેમ? કે **'મળ અને ક્લેશને નષ્ટ કરેલ છે...'** આહાહા..! આવ્યું ને?

'નિશ્ચયથી તો,...' આહાહા..! ખરેખર તો જેમણે **'મળ અને ક્લેશને નષ્ટ કરેલ છે...'** વ્યવહારને જાણે તો મળ અને ક્લેશ આવી જાય, એમ છે નહિ. આહાહા..! શું કહેવા માગે છે! દિગંબર મુનિઓની બલિહારી છે, ભાઈ! બીજાને દુઃખ લાગે. બીજા પણ ભગવાન છે, ભાઈ! તારી પણ શોભા આટલી જ છે. આટલી અને એવડી જ છે. તારી શક્તિ ખીલતા તું બીજાને જાણ તોપણ તારી ખીલવટમાં કોઈ ખામી નથી. આહાહા..! તારા પ્રકાશમાં બીજા જણાવા છતાં તારી શક્તિની અશોભા નથી. આહાહા..! એવી મહિમા એના પ્રકાશની છે. આહાહા..! પરને જાણે છતાં પ્રભુ સ્વપરપ્રકાશક સામર્થ્ય હોવાથી, પરને જાણવા છતાં પર તરફ કાંઈ લક્ષ નથી. આહાહા..! ઉપયોગ પર તરફ નથી. પરને કેવળી જાણે એમાં ઉપયોગ પર ઉપર નથી. આહાહા..! ઉપયોગ તો પોતે પોતામાં જ છે. આહાહા..!

અહો..! **'નિશ્ચયથી તો, જેમણે મળ અને ક્લેશને નષ્ટ કરેલ છે એવા તે દેવાધિદેવ જિનેશ નિજ સ્વરૂપને અત્યંત જાણે છે.'** વ્યવહારથી પરને ભલે જાણે એમ કહેવામાં આવ્યું. પછી એમ પણ કહ્યું કે નિશ્ચયથી તો પ્રભુ પોતાને જાણે છે. આહાહા..! એમ દરેક આત્માની વાત છે. દરેક આત્મા સ્વપરપ્રકાશક તાકાત રાખે છે. પ્રકાશમાં ભલે પર જણાય, તેથી કોઈ ચૈતન્યપ્રકાશમાં મલિનતા આવી જાય એમ નથી. કે પરને જાણે માટે ક્લેશ આવી જાય એમ નથી. રાગી પ્રાણી છે તો પરને જાણવામાં રાગ આવે એ તો પોતાનો દોષ છે. એ પરને જાણવાથી રાગ થાય છે (એમ છે નહિ). કેવળી તો ત્રણકાળ, ત્રણલોકને દેખે છે. સાતમી ગાથામાં કહ્યું ને, ભાઈ! પરને જાણે તો રાગ થાય છે. ભેદને જાણે તો રાગ

થાય છે. ભગવાન તો ત્રણકાળ ત્રણલોકને દેખે છે. એને કેમ રાગ નથી? ભેદને જાણવાથી રાગ થતો નથી. રાગીને રાગ છે, એ ભેદને જાણે છે તો રાગ થાય છે. અરે..! આવો બધો ફેર. આવું જુવાનિયાએ કોઈ દિ' સાંભળ્યું પણ નહિ હોય. આહાહા..! ધંધા આડે... આહાહા..! શું કીધું સમજાણું? **'જિનેશ નિજસ્વરૂપને અત્યંત જાણે છે.'** આહાહા..!

ગાથા-૧૬૦

जुगवं वट्टइ णाणं केवलणाणिस्स दंसणं च तहा।
दिणयरपयासतावं जह वट्टइ तह मुणेयव्वं।।१६०।।

युगपद् वर्तते ज्ञानं केवलज्ञानिनो दर्शनं च तथा।
दिनकरप्रकाशतापौ यथा वर्तेते तथा ज्ञातव्यम्।।१६०।।

इह हि केवलज्ञानकेवलदर्शनयोर्युगपद्वर्तनं दृष्टान्तमुखेनोक्तम्।

अत्र दृष्टान्तपक्षे क्वचित्काले बलाहकप्रक्षोभाभावे विद्यमाने नभस्थलस्य मध्यगतस्य सहस्रकिरणस्य प्रकाशतापौ यथा युगपद् वर्तेते, तथैव च भगवतः परमेश्वरस्य तीर्थाधिनाथस्य जगत्त्रयकालत्रयवर्तिषु स्थावरजंगमद्रव्यगुणपर्यायात्मकेषु ज्ञेयेषु सकलविमलकेवलज्ञानकेवलदर्शने च युगपद् वर्तेते। किं च संसारिणां दर्शनपूर्वमेव ज्ञानं भवति इति।

तथा चोक्तं प्रवचनसारे-

``णाणं अत्थंतगयं लोयालोएसु वित्थडा दिट्ठी।
णट्ठमणिट्ठं सव्वं इट्ठं पुण जं तुं तं लद्धं।।''

अन्यच्च -

``दंसणपुव्वं णाणं छदमत्थाणं ण दोण्णि उवओग्गा।
जुगवं जह्मा केवलिणाहे जुगवं तु ते दोवि।।''

જે રીતે તાપ-પ્રકાશ વર્તે યુગપદે આદિત્યને,
તે રીત દર્શન-જ્ઞાન યુગપદ હોય કેવળજ્ઞાનીને. ૧૬૦.

અન્વયાર્થ :– [केवलज्ञानिनः] કેવળજ્ઞાનીને [ज्ञानं] જ્ઞાન [तथा च] તેમ જ [दर्शनं] દર્શન [युगपद्] યુગપદ્ [वर्तते] વર્તે છે. [दिनकरप्रकाशतापौ] સૂર્યના પ્રકાશ અને તાપ [यथा] જેવી રીતે [वर्तेते] (યુગપદ્) વર્તે છે [तथा ज्ञातव्यम्]

તેવી રીતે જાણવું.

ટીકા :– અહીં ખરેખર કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શનનું યુગપદ્ વર્તવાપણું દૃષ્ટાંત દ્વારા કહ્યું છે.

અહીં દૃષ્ટાંતપક્ષે કોઈ વખતે વાદળાંની ખલેલ ન હોય ત્યારે આકાશના મધ્યમાં રહેલા સૂર્યના પ્રકાશ અને તાપ જેવી રીતે યુગપદ્ વર્તે છે, તેવી જ રીતે ભગવાન પરમેશ્વર તીર્થાધિનાથને ત્રિલોકવર્તી અને ત્રિકાળવર્તી, સ્થાવર-જંગમ દ્રવ્યગુણપર્યાયાત્મક જ્ઞેયોમાં સકળ-વિમળ (સર્વથા નિર્મળ) કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન યુગપદ્ વર્તે છે. વળી (વિશેષ એટલું સમજવું કે), સંસારીઓને દર્શનપૂર્વક જ જ્ઞાન હોય છે (અર્થાત્ પ્રથમ દર્શન અને પછી જ્ઞાન થાય છે, યુગપદ્ થતાં નથી).

એવી રીતે (શ્રીમદ્ ભગવત્કુંદકુંદાચાર્યદેવપ્રણીત) શ્રી પ્રવચનસારમાં (૬૧મી ગાથા દ્વારા) કહ્યું છે કે :–

"[ગાથાર્થ :–] જ્ઞાન પદાર્થોના પારને પામેલું છે અને દર્શન લોકાલોકમાં વિસ્તૃત છે; સર્વ અનિષ્ટ નાશ પામ્યું છે અને જે ઇષ્ટ છે તે સર્વ પ્રાપ્ત થયું છે."

વળી બીજું પણ (શ્રી નેમિચંદ્રસિદ્ધાંતિદેવવિરચિત બૃહદ્દ્રવ્યસંગ્રહમાં ૪૪મી ગાથા દ્વારા) કહ્યું છે કે :–

"[ગાથાર્થ :–] છદ્મસ્થોને દર્શનપૂર્વક જ્ઞાન હોય છે (અર્થાત્ પહેલાં દર્શન અને પછી જ્ઞાન થાય છે), કારણ કે તેમને બન્ને ઉપયોગો યુગપદ્ હોતા નથી; કેવળીનાથને તે બન્ને યુગપદ્ હોય છે."

ગાથા–૧૬૦ ઉપર પ્રવચન

૧૬૦-ગાથા.

जुगवं वट्टइ णाणं केवलणाणिस्स दंसणं च तहा।
दिणयरपयासतावं जह वट्टइ तह मुणेयव्वं।।१६०।।
જે રીતે તાપ-પ્રકાશ વર્તે યુગપદે આદિત્યને,
તે રીત દર્શન-જ્ઞાન યુગપદ હોય કેવળજ્ઞાનીને. ૧૬૦.

'**ટીકા :– અહીં ખરેખર કેવળજ્ઞાન...**' કોઈ એમ કહે કે પૂર્ણની વાત આવી કેમ કરી? પણ પહેલા બધી વાત થઈ ગઈ છે. સમ્યગ્દર્શન શું? સમ્યગ્દર્શન કેવી રીતે થાય? સમ્યગ્જ્ઞાન શું? એ બધી વાત થઈ ગઈ છે. હવે આ તો સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન ઉપરાંત ચારિત્રની સ્થિરતાથી કેવળજ્ઞાન-કેવળદર્શન ઉત્પન્ન થાય છે તેની વાત ચાલે છે. જે વાત શરૂ કરી છે એ વાત પૂરી કરે છે, (નહિતર) એ વાત અધૂરી રહી જાય. આહાહા..! ચારિત્રની વાત ન કરે તો

અધૂરી રહે અને ચારિત્રથી પ્રાપ્ત શું થાય છે (તે વાત કહી છે). આહાહા..! અંતર જ્ઞાન અને આનંદમાં રમણતા (થાય ત્યારે પૂર્ણતા થાય છે). એકલી જ્ઞાન અને શ્રદ્ધા કોઈ મોક્ષનું કારણ નથી. મોક્ષનું કારણ તો દર્શન-જ્ઞાન અને ચારિત્ર ત્રણેય મળીને છે. એ કહે છે. અને ભલે ત્રણેય હો, અને ત્રણેય પ્રગટ થાય છે એ કેવી ચીજ છે? આહાહા..! અલૌકિક ચીજ! અલૌકિક ચીજ!!

પોતામાં સૂક્ષ્મ સ્વભાવ અરૂપી હોવા છતાં પણ રાગ અને કર્તાભોક્તાનો નાશ થઈને પોતાનો જ્યાં અરાગ અને... આહાહા..! પોતાના સ્વરૂપનો પૂર્ણ અનુભવ ભોક્તા (થાય છે). કેમકે કર્તા-ભોક્તા આત્માનો ગુણ છે. ૪૭ નયમાં છે. 'પ્રવચનસાર'. કર્તા-ભોક્તા આત્માનો ગુણ છે તો એ પોતાની પર્યાયને કરે અને ભોગવે એ પોતાનો સ્વભાવ છે. આહાહા..! રાગાદિ પરને કરે એ પણ એનો સ્વભાવ છે. એમ પણ કહ્યું. આહાહા..! કેમકે એની પર્યાયમાં થાય છે ને? કર્તા-ભોક્તા–રાગના કર્તા અને રાગના ભોક્તા એ પણ પોતામાં પોતાથી નયથી છે. આહાહા..! અહીં તો કર્તા-ભોક્તાનો નાશ કરીને પૂર્ણ દશા પ્રગટ થઈ તે કેવી છે, એ વાત ચાલે છે. આહાહા..!

'અહીં ખરેખર...' જુઓ! **'કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શનનું યુગપદ્ વર્તવાપણું...'** આહાહા..! જ્ઞાન એ જાણે છે, દર્શન દેખે છે. દર્શનમાં આ જ્ઞાન અને આ આત્મા એવા ભેદ બિલકુલ નથી. અને જ્ઞાનમાં અનંતગુણના ભેદ અને એ અનંતગુણની અનંતી પર્યાય, એવી એક પર્યાયમાં અનંત અવિભાગપ્રતિચ્છેદ, બધાને ભેદ કરીને જાણે છે. છતાં વિકલ્પ નથી. આહાહા..! **'અહીં ખરેખર કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શનનું યુગપદ્...'** એકસાથે વર્તે છે. કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન ભગવાનને એકસાથે (છે). આહાહા..! છદ્મસ્થને પહેલું દેખે અને પછી જ્ઞાન (થાય). કેવળીને એમ નથી. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :– ..

ઉત્તર :– એ શ્વેતાંબરમાં કહ્યું છે. ખોટી વાત છે. એ બધી વાતમાં બહુ ફેરફાર કરી નાખ્યો. એના આચાર્યે જ ફેરફાર કરી નાખ્યો પાછો. આમ કહ્યું છે ને કે, એક સમયે કેવળજ્ઞાન અને બીજે સમયે કેવળદર્શન? એમ ન લેવું. એ તારા માટે નથી, જૈન માટે નથી. બીજા માટે છે. હવે કહ્યું છે જૈન માટે જૈનને,.. પ્રભુ! પ્રભુ! શું કરવું? કોઈ સામે વિરોધ કરવો નહિ. કોઈ પ્રાણી પૂર્ણ પરમાત્મા છે, દ્રવ્યે ભગવાન છે એનો અનાદર કરવો નહિ. પણ વસ્તુનું સ્વરૂપ જેવું છે એવું વર્ણવે તો છે. આહાહા..!

કહે છે, એકકોર બે વસ્તુ. એકકોર દર્શન ત્રણકાળ ત્રણલોકને બિલકુલ ભેદ પાડ્યા વિના દેખે અને એકકોર તે જ સમયનું જ્ઞાન એક એક દ્રવ્યના અનંતગુણના ભેદ પાડી અને ગુણની પર્યાયના ભેદ પાડીને જાણે. આ કોઈ અદ્ભુત રસ છે! આહાહા..! 'દીપચંદજી'એ લખ્યું છે. પંચ-પંચ છે ને? પંચમાં લખ્યું છે ને? 'અધ્યાત્મપંચસંગ્રહ'. 'અધ્યાત્મપંચસંગ્રહ'

એમાં 'દીપચંદજી'એ લખ્યું છે. આહાહા..! અદ્દ્ભુતરસ એની વ્યાખ્યા શું? અદ્દ્ભુતરસ. એક ગુણ બેને ભેદ પાડીને જાણે નહિ. અને એની સાથે એક ગુણ ભેદ પાડી પાડીને અનંતગુણની અનંતી પર્યાયને જાણે. આહાહા..! એમાં લખ્યું છે. એ અદ્દ્ભુતરસ છે એમ લખ્યું છે. આહાહા..!

શું કહ્યું? સાધારણ માણસને વાત સાધારણ લાગે. સાધારણ વાત નથી, પ્રભુ! એમ કહે છે કે પ્રભુ! તું આત્મા એક. એના ગુણ બે. છે અનંત એમાંથી બેની મુખ્યતાથી વાત કરી. અને બે તે રહેનાર એક સમયે સાથે. યુગપદ્ કીધું ને? યુગપદ્ વર્તતા. **'કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન...'** એકસાથે **'વર્તવાપણું દૃષ્ટાંત દ્વારા કહ્યું છે.'** આહાહા..! **'અહીં દૃષ્ટાંતપક્ષે કોઈ વખતે વાદળાની ખલેલ ન હોય...'** સૂરજમાં. **'ત્યારે આકાશના મધ્યમાં રહેલા સૂર્યના પ્રકાશ અને તાપ જેવી રીતે યુગપદ્ વર્તે છે,...'** સૂર્યમાં જ્યારે વાદળાનો અભાવ હોય ત્યારે પ્રકાશ અને તાપ... આહાહા..! એકસાથે વર્તે છે.

'તેવી જ રીતે ભગવાન પરમેશ્વર તીર્થાધિનાથને ત્રિલોકવર્તી અને ત્રિકાળવર્તી,...' ત્રિલોકવર્તી અને ત્રિકાળવર્તી... આહાહા..! ત્રણલોક અને ત્રણકાળ, એમાં વર્તનારા... આહાહા..! **'સ્થાવર-જંગમ દ્રવ્યગુણપર્યાયાત્મક જ્ઞેયોમાં સકળ-વિમળ (સર્વથા નિર્મળ) કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન યુગપદ્ વર્તે છે.'** આહાહા..! કેવળદર્શન સર્વને દેખે એમાં ભેદ નથી. કેવળજ્ઞાન એક એક સમયમાં દરેક ગુણાદિનો ભેદ પાડીને દેખે છે. એક જ સમયે બે ગુણની પર્યાય એક સમયે રહે એ અદ્દ્ભુતરસ છે. આહાહા..! કઈ વાત બેસે!

મુમુક્ષુ :– કેવળદર્શન કેવળજ્ઞાનને દેખે કે નહિ?

ઉત્તર :– બધું જ દેખે. બધું જ જાણે. પણ દેખે ભેદ પાડીને (દેખે) નહિ. કેવળદર્શન ભેદ પાડીને (દેખે) નહિ કે હું દર્શન છું, આ જ્ઞાન છે. એમ નહિ. આહાહા..! આ તો વીતરાગનો માર્ગ, ભાઈ! આહાહા..! એ કીધું નહિ? 'અધ્યાત્મપંચસંગ્રહ'માં તો એમ લીધું છે. જ્યાં નવ રસ વર્ણવ્યા છે એમાં એક અદ્દ્ભુત રસ વર્ણવ્યો છે. એ અદ્દ્ભુતરસમાં આ કીધું છે. ઓહો..! પ્રભુ! તારા પ્રકાશની એક પર્યાય કોઈને ભેદ પાડ્યા વિના દેખે. અને એક સમયની એક પર્યાય દરેકને ભેદ પાડીને (જાણે) કે આ જીવ છે, આ જડ છે, આ ચૈતન્ય છે, જ્ઞાન છે, આનંદ છે, દરેકને ભિન્ન પાડીને જાણે. પ્રભુ! એક સમયે બે પર્યાય. એ જ પર્યાયનો એક સ્વભાવ અને એક પર્યાયનો આ સ્વભાવ, કોઈ અદ્દ્ભુતરસ છે! ગૂઢ વાત છે, ભાઈ! આ કાંઈ વાર્તા નથી. આહાહા..! આ પ્રભુના ઘરની વાત છે અને પ્રભુના ઘરમાં જવાની વાત છે. આહાહા..!

કહે છે, **'અહીં દૃષ્ટાંતપક્ષે કોઈ વખતે વાદળાંની ખલેલ ન હોય ત્યારે આકાશના મધ્યમાં રહેલા સૂર્યના પ્રકાશ અને તાપ...'** પ્રકાશ પણ કરે છે અને તાપ–ગરમી પણ આપે છે. એક સમયમાં બે થાય છે. આ તો દૃષ્ટાંત આપ્યું. આહાહા..! સૂર્યનું એવું છે. **'જેવી રીતે યુગપદ્ વર્તે છે, તેવી જ રીતે ભગવાન પરમેશ્વર તીર્થાધિનાથને ત્રિલોકવર્તી...'** ઈશ્વર, પરમેશ્વર

ત્રિલોક પ્રભુ, અનંત તીર્થંકરો... આહાહા..! એ પણ પોતાના કેવળદર્શન અને કેવળજ્ઞાનથી એક સમયમાં બેય દેખે છે. જેમ સૂર્યમાંથી તાપ અને પ્રકાશ એક સમયે થાય છે. એમ આત્મામાં જ્ઞાન અને દર્શન ત્રણલોકને જાણે એવું જ્ઞાન અને ત્રણલોકને ભેદ પાડ્યા વિના દેખે-દર્શન, એમ એક સમયમાં બેય થાય છે. આહાહા..! આવી વાત! સામાયિક કરો, પોષા કરો, પડિક્કમણા કરો. અર..ર..! અરે..! ભાઈ! એ બધું કર્યું છે પહેલા. આહાહા..! એ વાત મૂળ ચીજ (રહી ગઈ).

ચૈતન્યપ્રકાશ 'સ્વપર પ્રકાશક શક્તિ હમારી' 'સ્વપર પ્રકાશક શક્તિ હમારી તાતે વચનભેદ ભ્રમ ભારી, નિજરૂપા નિજશક્તિ ભાસી, પરરૂપા પર ભાસી.' સ્વજ્ઞેય અને પરજ્ઞેય બેય. આત્મા એક સ્વજ્ઞેય અને પરજ્ઞેય બેયને જાણે. પણ પરજ્ઞેયને જાણવાથી આત્મામાં કાંઈ ખામી આવી જાય છે... આહાહા..! કે વિશેષ થઈ જાય અથવા પરને નથી જાણતું એમ નથી. આહાહા..! પર સંબંધી પોતાના જ્ઞાનની પર્યાયના સામર્થ્યમાં એને જાણવામાં સ્વ-પર પૂર્ણ જણાય છે. પોતાની પર્યાયને જાણવામાં જ ત્રણકાળને જાણવું-દેખવું એક સમયમાં આવે છે. આહાહા..! અરે..! એનું મહાત્મ્ય આવતું નથી. અને બહારનું મહાત્મ્ય (છૂટતું નથી). આહાહા..! દીકરો કાંઈક સારો આવે હોંશિયાર તો રાજી રાજી થઈ જાય અને લાપસી રાંધો. એક દિવસમાં પાંચ હજાર પેદા થાય ત્યાં આજે આ ફલાણું કરો. શું ધૂળમાં છે? ત્રણલોકનો નાથ ચૈતન્ય અનંત સમૃદ્ધિથી ભરેલો ભગવાન... આહાહા..!

મુમુક્ષુ :– ભગવાન ભૂલ્યા.

ઉત્તર :– ભગવાન ભૂલ્યો છે અનાદિથી. આહાહા..!

કહે છે, જેમ સૂર્યમાં વાદળના અભાવને લઈને આતાપ અને પ્રકાશ એકસાથે હોય છે **'તેવી જ રીતે ભગવાન પરમેશ્વર તીર્થાધિનાથને ત્રિલોકવર્તી અને ત્રિકાળવર્તી,...'** આહાહા..! ત્રણલોકમાં વર્તનારા અને ત્રણકાળમાં વર્તનારા. ત્રણકાળ કોને કહે? પ્રભુ! આહાહા..! ક્ષેત્ર પણ ક્યાંય અંત વિનાનું. આ લોક અસંખ્ય યોજનમાં છે. પછી ખાલી જગ્યા–આકાશ છે. એ આકાશ નામનો પદાર્થ ક્યાં ગયો? ક્યાં રહ્યો? ચાલતા... ચાલતા... ચાલતા... ક્યાંય એનો અંત નથી. આકાશ નામના પદાર્થનો ક્યાંય અંત નથી. આહાહા..! એ ત્રિલોકવર્તી અને ત્રિકાળવર્તી. ત્રિલોકવર્તી અને ત્રિકાળવર્તી. આહાહા..! ત્રિકાળવર્તી એટલે ભવિષ્યમાં વર્તનારને અત્યારે જાણે. આહાહા..! એમ આવ્યું કે નહિ?

'ત્રિલોકવર્તી અને ત્રિકાળવર્તી,...' ભવિષ્યમાં વર્તનારને પણ વર્તમાનમાં જાણી લે. આહાહા..! જેનો અંત નથી એને પણ અત્યારે જાણી લે. આહાહા..! જેના ક્ષેત્રનો અંત નથી. અંત હોય તો પછી શું? આકાશમાં પછી... પછી... પછી... પછી... પછી... (શું)? એ સર્વને જાણનાર ભગવાન... આહાહા..! એના જ્ઞાનમાં તર્કમાં મુશ્કેલી પડી જાય એવી ચીજને પણ ભગવાન તો એક સમયમાં દેખે-જાણે છે. આહાહા..! ત્રણકાળ આદિ-અંત વિનાનો કાળ.

કાળની આદિ નથી, કાળનો અંત નથી. એને પણ જાણે. ક્ષેત્રની આદિ અહીંથી છે પણ અંત નથી. આમ જુઓ તો આદિ ને અંત નથી. આકાશની શ્રેણી. એક શ્રેણી ક્યાં પૂરી થઈ અને ક્યાંથી શરૂ થઈ? અનંત શ્રેણીઓ આકાશની છે. આહાહા..! એ ત્રિકાળ અને ત્રિલોકવર્તી. ત્રણકાળમાં વર્તનારા અને ત્રણલોકમાં વર્તનારા... આહાહા..! તે સર્વને '**યુગપદ્ જાણે છે.**' છે?

'**સ્થાવર-જંગમ દ્રવ્યગુણપર્યાયાત્મક જ્ઞેયોમાં સકળ-વિમળ (સર્વથા નિર્મળ) કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન યુગપદ્ વર્તે છે.**' આહાહા..! દેખવું અને જાણવું એક સમયમાં વર્તે છે. સૂર્યમાં જેમ પ્રકાશ અને તાપ એક સમયમાં વર્તે છે. એમ ભગવાનઆત્મામાં એક સમયમાં જાણવું અને દેખવું (થાય છે). ભલે બેના સ્વભાવ ભિન્ન છે, છતાં એક સમયે બેયને જાણે. આહાહા..! વિચાર કર્યો નથી. ભગવાનને કેવળજ્ઞાન છે... કેવળજ્ઞાન છે... એટલું. પણ શું એ વસ્તુ છે?

કોઈ દિ' વિચાર કર્યો કાંઈ? કે આ લોક છે, આ ક્ષેત્રનો અંત તો આવશે, આ જડ ચૈતન્ય છે. પછી ખાલી જગ્યા (છે) એનો ક્યાંય અંત (છે)? એનો ક્યાં અંત? આહાહા..! એમ કાળની શરૂઆત ક્યાંથી? કે પહેલો સમય આ શરૂઆત છે. પહેલું શું? દ્રવ્યની પહેલી પર્યાય કઈ? પર્યાય ભિન્ન છે, દ્રવ્ય ભિન્ન છે. દ્રવ્યની પર્યાય છે. તો દ્રવ્યમાં પહેલી પર્યાય કઈ? આહાહા..! ગજબ વાત છે. અનાદિ... અનાદિ... અનાદિ દ્રવ્ય.. દ્રવ્ય અને પર્યાય અનાદિ અનંત. દ્રવ્ય પણ અનાદિ અને એની પર્યાય પણ અનાદિ. આહાહા..! એમ અહીં આકાશનો અંત નહિ અને કાળનો અંત નથી. આહાહા..! એને જ્ઞાનદર્શન જાણે-દેખે. યુગપદ્ જાણે-દેખે.

'**વળી (વિશેષ એટલું સમજવું કે), સંસારીઓને દર્શનપૂર્વક જ જ્ઞાન હોય છે...**' એટલો ફેર. કેવળજ્ઞાનીઓને કેવળજ્ઞાન અને દર્શન એક સમયે થાય છે. છદ્મસ્થને પહેલા દર્શન અને પછી જ્ઞાન એમ થાય છે. દર્શનપૂર્વક જ્ઞાન હોય છે. આહાહા..! ભેદ પાડ્યા વિનાની વસ્તુ પહેલી દેખે અને પછી ભેદ પાડવાની વસ્તુ દેખે. એવો દર્શન અને જ્ઞાનનો સ્વભાવ છદ્મસ્થને એમ હોય છે. આહાહા..! કોઈપણ ચીજને જોવામાં છદ્મસ્થ અલ્પ જ્ઞાનીને પહેલા દર્શન (ઉપયોગ થાય છે). આહાહા..! સામાન્યપણું તે ચીજના ભેદ, વિસ્તારના અભાવવાળું દર્શન અને એ જ સમયે... કેવળીને એ જ સમયે અને આને સમય ફેર–છદ્મસ્થને સમયફેર. દર્શન વખતે જ્ઞાન નહિ અને જ્ઞાન વખતે દર્શન નહિ. આહાહા..! હવે આવું સમજવા ક્યારે નવરા થાય? ધંધાનું કરવું, બાયડી-છોકરાનું કરવું, આબરૂનું કરવું કે આ કરવું? આહાહા..! બધું આ કરીને મૂકે છે. પરનું કરવાનું મૂકે છે. આહાહા..!

હું કોણ છું? કેવડો છું? ક્યાં છું? મારી શક્તિની અપરિમીતતા કઈ રીતે છે? અને આ ક્ષેત્ર અને કાળ એની મર્યાદા કેટલી છે? એનો વિચાર કરતા ગંભીર... ગંભીર.. ગંભીર... એ વસ્તુ ગંભીર અને એને જાણનારું જ્ઞાન ને દર્શન ગંભીર. આહાહા..! કેવળી એક સમયે

જાણે-દેખે. છદ્મસ્થને પહેલું દર્શન અને પછી જ્ઞાન (થાય છે). **'(અર્થાત્ પ્રથમ દર્શન અને પછી જ્ઞાન થાય છે, યુગપદ્ થતા નથી).'** આહાહા..! એમ ભગવાન 'કુંદકુંદાચાર્યે' 'પ્રવચનસાર'માં કહ્યું છે. (શ્રોતા :– પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)